

Ha elképzelhetetlennek látszik, hogy a gondolkodó erőt a fejen kívül, a test valamilyen más részében meg lehessen mutatni, akkor itt meg lehet tanulni, hogyan tudja egy teremtő mester keze szellemivé tenni az anyagot. ... a meglévőből kiáramlik valami, összegyűlik, és úgy hat, mint valami hirtelen kiegészítés.

Ám a szellem valamilyen rejtett módon végigvonul Héraklész erejének minden tétén át lelkének tökéletességéig... A test nyugalmában és csendjében a higgadt nagy szellem, a férfiú nyilatkozik meg...

A tökéletes természetnek ez a kiváló és nemes formája mintha halhatatlanságba volna burkolva, s a testalkat csak a forma valamilyen edényeként van jelen; úgy látszik, hogy valami magasabb szellem foglalta el a halandó részek terét és kiterjeszkedett helyükre.

(Winckelmann: *A római belvederek torzó leírása*, in Winckelmann: *Művészeti írások*, 89-98. o., Timár Árpád fordítása)

„De ha azt keressük, hogy e különös szervek melyikében jelenik meg az egész lélek, mint lélek, nyomban a szemet fogjuk megnevezni; mert a lélek a szemben összpontosul, és nemcsak lát azon a szemén keresztül, hanem látható is benne (...), megállapíthatjuk a művészetről, hogy a megjelenőt felületének valamennyi pontján szemmé kell változtatnia, szemmé, amely a lélek székhelye és amely megjeleníti a szellemet (...), a művészetről azt mondhatjuk: alakjainak mindegyikét ezerszemű Árgussá teszi, hogy a benső lélek és szellemiség így a jelenség minden pontján láthatóvá váljék. És nemcsak a testi alakot, az arckifejezést, a taglejtést és testállást kell mindenütt szemmé változtatnia, hanem éppúgy a cselekvéseket és eseményeket, a beszédet s hangokat, és lefolyásuk sorát a megjelenés minden feltételén keresztül - mégpedig olyan szemmé kell változtatnia, amelyben a szabad lélek a maga benső végtelenségében ismerteti meg magát.” (Hegel, *Eszétikai előadások*, I. Akadémiai Kiadó, Bp, 1980. 157-158. o.)

A Lou Andreas Salomé számára 1898 tavaszán írt *Firenzei napló*:

Tudjátok meg, hogy a művész önmagának alkot – egyedül önmagának. Ami titeket megneveztet vagy megsirattat, azt neki küzdő kezekkel kell megformálnia, önmagából felszínre hoznia. Önmagában nem lel teret a múltja számára, ezért műveiben ad annak független, önálló létet. Mivel azonban nem tud más anyagot, mint a ti világotokét, műveit a ti napjaitokba helyezi. Azok azonban nem a tieitek. Ne nyúljatok hozzájuk, tiszteljétek őket.

(Tagebücher aus der Frühzeit. – Frankfurt a.M. 1975, 31-32. l.)

Olyan, mintha minden rész tudna a többiről. Olyannyira részt vesz a rész az egészben; oly erős minden részecskében az alkalmazkodás és a többi elutasítása; olyannyira gondoskodik minden rész a maga módján az egyensúlyról, s teremti azt meg: úgy, ahogy végülis az egész kép a valóságot egyensúlyban tartja. (Briefe über Cézanne, Hrsg. V. Clara Rilke. Frankfurt a.M. 1983. 59. o.)

Archaikus torzója Apollónak

Mi nem ismertük hallatlan fejét,
melyben a pupillák [szemalmák] értek. De
torzója izzik még mint egy kandeláber,
melyben nézése, csak visszacsavarva,

tartja magát és csillog. Különben nem tudna a mell
csúcsa téged vakítani, és halk fordulatában
az ágyéknak nem tudna egy mosoly húzódni
addig a középig, mely nemzöszervét hordta.

Különben ez a kő félretéve állna, és megrövidülten
a vállak áttetsző meredeksége alatt
és nem csillámlana úgy, mint vadállat szőrméje,

és nem törne ki minden pereméből
mint csillag: mert nincs itt egy hely [rész] sem,
amely nem lát téged. Meg kell változtatnod életed.
(Szász Ferenc, lineáris prózafordítás)

Kristeller nagyszabású ... fogalomtörténeti áttekintése világossá tette, hogy a XVIII. század előtt jogosulatlan a nagy művészetek (költészet, zene, festészet, szobrászat, építészet) egységének értelmében Művészetről beszélni. Nem foglalt viszont állást abban a tekintetben, hogy az egyesítés konstrukciója az esztétikum eleven és léttel bíró eszméjét szabadította ki a teoretikus félreértések, előítéletek és zavarosságok, szociológiai különbségek börtönéből (és azonosította a Művészzel), vagy pedig olyan absztrakciót dolgozott ki, amely fölöttébb problematikus módon – a gyakorlati valóság, a saját világ ellenében – tesz szert a maga léte. (Radnóti Sándor: *Jöjj és láss!* 20. o.)